

**КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЯНЬ ОСІБ, ЩО БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ЗЛОЧИНАХ,
ВЧИНЮВАНИХ ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ, В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО
ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ЗЛОЧИННИ, ВЧИНЕНІ ЗЛОЧИННОЮ СПІЛЬНОТОЮ**

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і
кримінології факультету №1 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

В останні десятиріччя в Україні організована злочинність досягла рівня інституціоналізації кримінальних практик: злочинні угруповання мають чітку структуру, спеціалізацію, власну субкультуру, зв'язки зі злочинними угрупованнями інших країн, налагоджені засоби прикриття та забезпечення злочинної діяльності. Проте найнебезпечнішою тенденцією останніх років стало зростання владних структур з організованою злочинністю. Так, на сьогодні представники організованих злочинних угруповань здійснюють суттєвий вплив на політичні та соціальні процеси і явища в державі [1]. Це засвідчує тісний взаємозв'язок організованої злочинності й корупції та ставить під загрозу національну безпеку країни. Відповідно протидія організованій злочинності вимагає системного обміркованого проактивного підходу, метою якого має стати позбавлення організованої злочинності фундаменту її існування.

Таке амбіційне завдання поставили перед собою автори Проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» № 2513 від 02.12.2019 р. [2] Згідно пояснювальної записки метою цього законопроекту є припинення діяльності злочинних спільнот, учасників таких спільнот, притягнення до кримінальної відповідальності «злодіїв у законі», а також інших учасників злочинних спільнот та осіб, причетних до створення та функціонування злочинних спільнот [2]. Ще на етапі розгляду цього законопроекту в Комітеті з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України були висловлені обґрунтовані зауваження щодо тексту та формулювань, що в ньому використовуються [див., наприклад, 3; 4], які стосувалися суперечливості положень Проекту закону Конституції України й фундаментальним положенням КК України, застосування жаргону, що використовується злочинним світом, відсутності юридичної визначеності використаних у законопроекті понять, зокрема, поняття злочинного впливу тощо. Проте більшість із вказаних зауважень так і не були прийняті парламентарями, і 4 червня 2020 р. законопроект було прийнято у другому читанні 236 голосами народних депутатів.

У цілому слід погодитися з конструктивною критикою прийнятого Закону у вже зазначених аспектах. Разом з тим хотілося б зазначити і власні міркування з приводу порушення цим законодавчим актом системності побудови КК України в частині кваліфікації участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією. Аналіз нової редакції ст. 255 КК

України відповідно до змін, внесених законом «Про внесення змін до КК України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» [2], виявляє, що об'єктивна сторона закріплених в ній складів може виражатися у наступних діяннях: створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами (ч. 1); участь у злочинній організації (ч. 2); створення злочинної спільноти (ч. 4). Порівнюючи диспозицію нової редакції ст. 255 КК України з її чинною редакцією (на момент написання тез доповіді вищевказаний закон ще не підписаний Президентом України і в силу не вступив), очевидним стає, що законодавець декриміналізує таку форму його вчинення як участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією. Дослідження стенограми правок, які були внесені на засіданні Комітету з питань правоохоронної діяльності під час розгляду цього законопроекту 04.03.2020 р., засвідчує, що вищевказана форма вчинення цього злочину була наявна у аналізованому законопроекті, поки її не було виключено пропозицією до законопроекту № 80 (реєстр. картка н.д. №438), яка була прийнята Комітетом [5]. Проаналізуємо правові наслідки виключення цього положення з тексту ст. 255 КК України.

Виключення положення щодо участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, з тексту ст. 255 КК України ставить питання про кваліфікацію діянь осіб, які не є членами злочинної організації (не перебувають в її складі), але беруть участь у злочині, вчинюваному такою організацією. Як зазначає В. П. Ковальчук, дії таких осіб можуть бути кваліфіковані наступним чином: як участь у злочині, вчиненому злочинною організацією, як пособництво у вчиненні злочинною організацією злочину, як співучасть у злочині, що охоплювався її умислом [6, с. 114-115]. При цьому особа має усвідомлювати факт існування злочинної організації і те, що вона бере участь у злочині, що нею вчиняється. Виключення такої форми вчинення злочину як участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, з тексту ст. 255 КК України виключає можливість двох перших форм кваліфікації і залишає лише можливість кваліфікувати діяння такої особи як співучасть у конкретному злочині, що охоплювався умислом особи. Слід також зауважити, що при такій кваліфікації не можливо врахувати зв'язок особи з діяльністю злочинної організації, оскільки така кваліфікуюча ознака відсутня в чинному КК України. Не можна поставити особі в вину й кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину організованою групою»: набуття статусу члена такої групи має засвідчуватися стійкістю та тривалістю злочинних зв'язків (вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи). При одноразовій участі у злочині, вчинюваному організованою групою (злочинною організацією), за відсутності ознак планування продовжити сумісну злочинну діяльність ставлення у вину такої кваліфікуючої ознаки є неможливим. Звичайно, відсутні підстави кваліфікувати діяльність таких осіб і за ст. 256 КК України, оскільки діяння, передбачені цією статтею, не відповідають участі в злочині, вчиненому злочинною організацією, і є заздалегідь необіцяними. Таким чином єдиним можливим варіантом кваліфікації діянь особи, яка

бере участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, є притягнення її до відповідальності за фактично вчинений злочин за попередньою змовою групою осіб. Вбачається, що така кваліфікація діянь осіб, що свідомо беруть участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, не відповідає рівню їх суспільної небезпечності та цілям вищевказаного Закону. Єдиним виключенням з аналізованою ситуації є участь особи у нападі озброєної банди на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб: по-перше, в диспозиції ст. 257 КК України «Бандитизм» передбачена така форма вчинення злочину як участь у вчинюваному бандою нападі, по-друге, відповідно до п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України банда може існувати як у формі організованої групи, так і злочинної організації [7]. У всіх інших випадках врахувати під час кримінально-правової кваліфікації зв'язок особи, що бере участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, з такою організацією стає фактично неможливим. Вбачається, що прийняття аналізованого Закону порушує принципи справедливості й системності побудови норм КК України, що поряд з іншими не менш вагомими його недоліками має стати підставою для його перегляду.

Список використаних джерел:

1. Кулаковський Р. В. Сучасні проблеми боротьби з організованою злочинністю та корупцією. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5179 (дата звернення: 15.06.2020).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: проект Закону № 2513 від 02.12.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506 (дата звернення: 15.06.2020).
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506 (дата звернення: 15.06.2020).
3. Мамченко Н. Закон про злодіїв в законі: адвокатура підготувала свої зауваження. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/159001-zakon-pro-zlodiyiv-v-zakoni-advokatura-pidgotuvala-svoyi-zauvazhennya> (дата звернення: 15.06.2020).
4. Зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (реєстраційний № 2513) Головного юридичного управління Верховної Ради України (повторне друге читання). URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/159001-zakon-pro-zlodiyiv-v-zakoni-advokatura-pidgotuvala-svoyi-zauvazhennya> (дата звернення: 15.06.2020).
5. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» до повного читання. Дата розгляду в комітеті: 04.03.2020 р. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506 (дата звернення: 15.06.2020).
6. Ковальчук В. П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації: монографія. Львів, 2013. 224 с.
7. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення: 15.06.2020).